

Theorie en de digitale geesteswetenschappen

Journal of Dutch Linguistics and Literature

Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

TNNTL

4

2019 | jaargang 135

ELS STRONKS

De macht van het woord met het getal ontleed

Abstract – As argued in this article, the digital analysis of literary texts could be enhanced by a closer connection between literary theories and digital techniques. Moretti tried to bridge the gap between the two, but did not fully succeed. Could a more systematic approach to what literary theory has to offer – explanatory hypotheses about the relations between textual structures, societal effects and intellectual shifts – and the requirements of analyses based on numbers (be it statistical patterns or other numeric patterns) help to make progress?

Als er één Digital Humanities onderzoeker geprobeerd heeft zijn werk in bestaande theorieën in te bedden, is het literatuurwetenschapper Franco Moretti: bedenker van de term *distant reading* (Moretti 2000), alternatief voor het *close reading* dat sinds de jaren 1950 de literatuurwetenschap domineert. Onder *distant reading* versta ik hier: ‘met kwantitatieve methoden verkregen analyses en interpretaties van teksten en teksteffecten’.

Moretti is een bouwer én een denker, die met zijn door *distant reading* verkregen resultaten bestaande literair-theoretische inzichten wil vergroten (Moretti 2017b: 678). Hij slaagt er tot op heden maar matig in bouwen en denken te combineren, want de kritiek op zijn theoretische onderbouwing van *distant reading* klinkt alom. Hoe komt dat, en hoe kunnen we de problemen die blootgelegd worden door die kritiek mogelijk oplossen? Waar mogelijk haal ik onderzoeken aan waarin dit al gebeurt. Dit artikel is niet gebaseerd op onderzoek dat die problemen probeert te verhelpen, maar beoogt slechts te laten zien waar de problemen liggen, en hoe op dit moment oplossingen deels al gevonden worden.

1 De stand van zaken

Ik begin met een kort overzicht van de discussies rond Moretti als theoreticus. Dat *distant reading* Moretti op kritiek kwam te staan, ligt deels aan de innovatie die hij bracht. Vanaf de jaren 1950 lag *close reading* ten grondslag aan elke theorie die door literatuurwetenschappers werd opgesteld. Paul De Man claimde in 1986 zelfs dat *close reading* vooraf gaat aan elke theorievorming en analyse: ‘Mere reading, it turns out, prior to any theory, is able to transform critical discourse’ (geciteerd via Culler 2010: 21). Jonathan Culler stelde in verlengde daarvan: ‘close reading is something more basic, more fundamental, than theories of literature or critical methodologies’ (Culler 2010: 22). De methode van *close reading* brengt met zich mee dat in potentie elk woord de aandacht van de onderzoeker waard is. In *distant reading* kijkt men naar veel grotere analyse-eenheden: naar patronen in woordgebruik, en niet naar een paar teksten maar naar bijvoorbeeld alle exponenten van een bepaald literair genre in één, of zelfs meerdere talen. Vanwege dat enorme verschil in schaalgrootte vinden sommige onderzoekers het woord ‘reading’ niet eens van toepassing als het om *distant reading* gaat (zie bijvoorbeeld

Drucker 2017). Hoewel de weerstand fel is, lijkt me deze kritiek op schaalgrootte niet fundamenteel.

De felle kritiek die Moretti oogstte, hing ook samen met de competitie die hij opzette tussen *close* en *distant reading*. Net als De Man en Culler dat deden voor *close reading*, stelt Moretti (in het essay waarin hij de term *distant reading* introduceerde) dat *distant reading* veel meer is dan een methode. *Distant reading* levert ook ‘theoretical knowledge’ omdat geabstraheerd kan worden van tekst en teksten, zoals ook theoretische concepten dat kunnen:

Distant reading [...] is a condition of knowledge: it allows you to focus on units that are much smaller or much larger than the text: devices, themes, tropes – or genres and systems. And if, between the very small and the very large, the text itself disappears, well, it is one of those cases when one can justifiably say, Less is more. If we want to understand the system in its entirety, we must accept losing something. We always pay a price for theoretical knowledge: reality is infinitely rich; concepts are abstract, are poor. But it’s precisely this ‘poverty’ that makes it possible to handle them, and therefore to know. (Moretti 2000: 57-58)

In 2007 ging Moretti nog een stap verder door te betogen dat *close reading* stopt bij het geven van interpretaties, terwijl *distant reading* verklaringen oplevert:

Between interpretation (that tends to make a close reading of a single text) and explanation (that works with abstract models on a large groups of texts) I see an antithesis. Not just difference, but an either/or choice. (geciteerd via Goodwin 2011: 74)

Critici trekken dit soort claims in twijfel, en vragen zich af of Moretti’s werk überhaupt interpretaties oplevert, laat staan verklaringen biedt (zie bijvoorbeeld Tally 2007: 133).

Moretti claimt theoretische inzichten en verklaringen te leveren met *distant reading*, maar wijst ook graag op de methodologische superioriteit van de kwantitatieve analyses waarop *distant reading* gebaseerd is. Het is wat ironisch: net nu in andere takken van wetenschap, met name bijvoorbeeld in de psychologie, kwantitatieve methoden ter discussie staan, worden ze door Moretti tot ideaal in de literatuurwetenschap verheven omdat ze vrij zouden zijn van interpretatie (zie Wickman 2017: 676). De anglist Ascari leverde weerwoord door te betogen dat de kwantitatieve operationalisering van het concept *genre* – dat centraal staat in veel van Moretti’s analyses – interpretatieve keuzes met zich mee brengt (Ascari 2014; zie ook Armstrong & Montag 2017: 618). Toch claimt Moretti dat *distant reading* objectiever is, ook omdat naar zijn zeggen in *close reading* willekeurige en grote delen van de tekst onopgemerkt blijven, om slechts ‘noise’ te worden. Moretti betoogt:

Now: what if we took this noise as itself an object of knowledge? Not an obstacle to interpretation, but its aim. What would interpretation become – what would a *hermeneutics of noise* be like? This is the ultimate challenge of digitization to literary theory. Traditional interpretation, once it had removed noise from the horizon of research, could legitimately keep it out of the picture forever. The alliance of algorithms and archive returns noise in front of our eyes again, and again, and again. (Moretti 2017a: 10)

Moretti wijst dan op het type grafieken dat hij met zijn analyses produceert. Daarin zijn clusters van woorden te vinden die duidelijk en overtuigend gegroepeerd zijn, maar zijn ook de rafelranden van die clusters zichtbaar. Niet wegge-moffeld zoals bij *close reading* analyses, maar blijvend zichtbaar en vragend om interpretatie.

Critici van Moretti beweren dat hij om interpretaties en verklaringen te krijgen, vaak analyses manipuleert. Zo positioneerde Moretti in *Operationalization, or, the Function of Measurement in Modern Literary Theory* zijn digitale analyses van Sophocles' *Antigone* tegenover Hegels theorie over de tragedie (Moretti 2013b). De literatuurwetenschapper Fleming bekritiseerde Moretti een paar jaar later omdat Moretti de parameters van zijn digitale analyses bijstelde nadat de eerste resultaten die hij kreeg, Hegels theorie alleen maar bevestigden. Dat riep bij Fleming de gedachte op dat Moretti vooral naar iets *ongeziens* op zoek is: bestaande theorieën koste wat koste wil ondermijnen en geen genoeg neemt met bevestigingen (zie Fleming 2017: 452).

In de debatten over *distant reading* blijken methodologische en theoretische kwesties dus vaak door elkaar te lopen en wordt de polemiëk gezocht. Het helpt ook niet dat *close reading* als methode nooit heel goed uitgedacht en geformaliseerd is: iedereen doet het, maar wat is de methodische kern van *close reading*? Wordt er gelet op kwantitatieve aanwezigheid van bepaalde tekstelementen, of juist op afwezigheid ervan? En wat ook belemmerend werkt: literatuurwetenschappelijke theorieën zijn niet digitaal (in de zin van: iets is 'ja' of 'nee') uitgedacht. Concepten behorend bij theorieën zijn vaak omschrijvingen van tekstuele effecten: maar waar die precies in de tekst ressembleren, is aan de onderzoeker om te bepalen en wat kort door de bocht gesproken is er dan ook geen vaste methode die die zoektocht structureert. Bovendien zijn theorieën verkregen met *close reading* vrijwel nooit getest op falsificatie, of is gekeken naar de kans dat toeval of willekeur bepaalde interpretaties voortbrengt.

2 Stappen vooruit

Al met al is dit een behoorlijk problematische situatie, die doorgaans wordt opgelost door voor te stellen dat *close* en *distant reading* het best gecombineerd kunnen worden en elkaar aan kunnen vullen (zie bijvoorbeeld Khadem 2012; Hayles 2013; Booth 2017). Iets wat Moretti in zijn eigen onderzoekspraktijk ook altijd doet. Hij onderzocht bijvoorbeeld romans om te zien of die als instrumenten in de verburgerlijking van negentiende-eeuws Europa fungeerden middels zowel *close* als *distant reading* technieken (zie bijvoorbeeld Moretti 2013a).

In deze bijdrage wil ik voorstellen de oplossing in andere richting te zoeken, namelijk in het beter uitdenken van de relaties tussen theorie en *distant reading*, om zo teksten en teksteffecten door getalsmatige analyses beter te kunnen ontleden. Het gaat daarbij om het beter uitdenken van (minstens) twee relaties:

- de relatie tussen *distant reading* en statistische dan wel wiskundige modellering;
- de relatie tussen *distant reading* en bestaande literatuur- en cultuurtheoretische modellen.

Ik ga er daarbij vanuit dat bestaande literatuur- en cultuurtheoretische modellen grofweg in drie categorieën uiteenvallen, en verklaringen bieden voor:

- het bestaan van fenomenen als ‘literatuur’ en ‘culturele evolutie’ (bijvoorbeeld Bourdieus veldtheorie);
- de manier waarop een literaire tekst een interpretatie stuurt (bijvoorbeeld structuralisme);
- de manier waarop literaire teksten ideeën in een samenleving brengen (bijvoorbeeld post-kolonialisme).

De stap voorwaarts lijkt me gemaakt te kunnen worden als we de theoretische opbrengsten uit deze drie verklarende tradities zoals door *close reading* verkregen, weten te koppelen aan goed ontwikkelde *distant reading* theorieën en methoden die gebruik maken van de meest optimale statistische en wiskundige rekenmethoden. Dat betekent dat we:

1. a) moeten nadenken of we kunnen voldoen aan basisvoorwaarden voor kwantitatief onderzoek en representatieve onderzoekscorpora kunnen maken;
b) naast statische methoden ook andere wiskundige rekenmethoden moeten gaan verkennen;
2. tools moeten ontwikkelen nadat we met name bestaande literatuursociologische modellen zo geoperationaliseerd hebben dat ze bruikbaar zijn voor kwantitatieve analyses.

1a. Representatieve corpora en aangepaste vraagstellingen

Hiermee is een begin gemaakt door met name de DBNL, het NWO-project Nederlab en het Delpher-project van de Koninklijke Bibliotheek. Ook het net gehonoreerde NWO-project CLARIAH Plus zal aan een groter corpus werken. Maar naast groter, zouden de beschikbare corpora ook representatiever moeten worden. Dat betekent dat we bijvoorbeeld effecten van canonisering en archivering moeten inschatten en een oplossing moeten vinden voor copyrightproblematiek die het digitaliseren van moderne teksten met zich meebrengt. En dat we normen op moeten stellen voor wat ‘representativiteit’ in kan houden. En dat teksten die eenmaal gedigitaliseerd zijn, door iedereen vrij gebruikt kunnen worden om voor een specifiek project een representatief corpus samen te stellen. Dat is geen geringe opgave, waar instanties zoals de KB maar ook onderzoekers zich intensief mee bezig moeten houden. Het betekent dat onderzoekers overeenstemming moeten bereiken over de vraag wanneer er genoeg representatieve teksten in het corpus aanwezig zijn om betrouwbare uitspraken te doen. Dat is tegen de richting van de *close reading* in: in die traditie wordt juist waarde gehecht aan de resultaten als de onderzochte hoeveelheid tekst past bij de complexiteit van de vraagstelling. En die vraagstelling maakt het vaak nodig om bijvoorbeeld thematische, semantische, syntactische tekstenmerken te bestuderen en ook naar literatuursociologisch bewijsmateriaal te zoeken.

Bij *distant reading* is het mogelijk nodig de vraagstelling te versimpelen om optimaal gebruik te maken van representatieve corpora. Een mooi voorbeeld hiervan stond onlangs in *TNLI*: onderzoekers Ham, Lentz, Pander Maat en Stolk

onderzochten de claim van recensenten dat Nederlandse romans in de afgelopen decennia in steeds simpeler stijl geschreven zijn (Ham e.a. 2018). Dat bleek niet waar, althans niet gemeten met de maat die Pander Maat gebruikte voor zijn T-Scan tool, en met het corpus dat de onderzoekers gebruikten. Met die tool analyseerden de onderzoekers zowel Nederlandse kranten als romans uit de laatste decennia, om tot de conclusie te komen dat krantentaal wél aantoonbaar simpeler is geworden, maar romans niet. Buiten beschouwing moesten zij wel laten – want dat meten, dat kunnen we digitaal nog niet – of recensenten en cultuurcritici klagen over de stilistische armoede van de Nederlandse literatuur uit ‘ergernis over een vernauwende thematische horizon in de Nederlandse literatuur [...]. Wellicht is er sprake van een versimpeling in andere literaire middelen dan de stilistische complexiteit die wij hebben gemeten – waarbij dan wel opmerkelijk is dat het juist de stijl is waarover in hedendaagse cultuurkritische reflecties geklaagd wordt’ (Ham e.a. 2018: 321). Een verklaring voor het geklaag van de recensenten ligt dus wellicht in andere tekstkenmerken dan in dit onderzoek gemeten, of in het literatuursociologische, maar winst is in dit geval al dat *distant reading* van stilistische kenmerken, gedaan met middelen en standaarden voor representativiteit die letterkundigen en taalbeheersers van elkaar konden gebruiken, dit blootleggen. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat we ook met representatieve corpora en aangepaste vraagstellingen niet zomaar tot verklaringen komen, maar dat er wel vorderingen te maken zijn. Datzelfde zagen we eerder ook al in onderzoek van Corina Koolen, die liet zien dat negatieve oordelen over de kwaliteit van het werk van vrouwelijke auteurs niet voortkomen uit aanwijsbare of overtuigende verschillen in de onderwerpen waarover mannen en vrouwen schrijven (Koolen 2018). Ook hier speelt dus een literair-sociologisch iets wat zij middels haar digitale tekstanalyses goed bloot kon leggen.

1b. Statistisch én wiskundig modelleren

In zijn essay *All Models Are Wrong* betoogt Richard Jean So dat Moretti de theoretische basis van zijn werk kan verstevigen als hij niet alleen statistische berekeningen zou maken (alleen cijfermatige beschrijvingen van de frequentie van bepaalde woorden/fenomenen in de onderzochte teksten) maar ook naar statistische modellering zou streven. Dan zou Moretti bijvoorbeeld niet alleen in een grafiekje moeten laten zien dat de titels van romans in de loop van de achttiende eeuw langer worden, en daar interpretaties op baseren. Hij zou die uitkomst ook op statistische betrouwbaarheid moeten testen:

A statistical model allows a more nuanced analysis of the data. [...] Here, for example, we could use a common statistical model called regression to better understand Moretti’s corpus. We start where his scatterplot leaves off and try to discern whether there is a true trend in this data – upward or downward. (So 2017: 670)

So pleit ervoor meer aan statistisch modelleren te doen, en goed rond te kijken naar wat daar mogelijk is. Daarbij moeten we fundamentele vragen stellen (fundamenteler dan bijvoorbeeld in Griffin & Hayler 2016 wordt gedaan). Zijn er statistische methoden (de Bayesiaanse statistiek bijvoorbeeld) die meer geschikt zijn dan de frequentistische statistiek? En zijn er heel andere wiskundige bere-

keningen denkbaar – afkomstig uit bijvoorbeeld de topologie (wiskunde die zich bezig houdt met eigenschappen die beschrijven hoe een ruimte is samengesteld) – die beter geschikt zijn voor het materiaal waarmee we als tekstwetenschappers werken? Samenwerken met informatici en wiskundigen is nodig om op dit punt vooruitgang te boeken. Hier kan de hulp uit allerlei hoeken komen, bijvoorbeeld uit de medische wereld waarin veel aandacht is voor de analyse van tekstkenmerken om ziektebeelden te herkennen (ziektebeelden als depressie of psychose bijvoorbeeld). Vooralsnog gebeurt die analyse met name met ook voor geesteswetenschappers herkenbare tools die afgaan op de frequentie van bepaalde syntactische constructies (zoals het schrijven uit de ik-vorm, maar ook de complexiteit van zinnen), of de aan- of afwezigheid van emotiewoorden (zie bijvoorbeeld Dham, Sharma & Dhall 2017 en Al-Mosaiwi & Johnstone 2018). De volgende stap zou samen gemaakt kunnen worden. Zo zouden niet alleen grotere tekstcorpora ontstaan waarmee gewerkt kan worden (mogelijk noodzakelijk om met andere methoden te gaan meten), maar kan ook gezamenlijk nagedacht worden over tekstkenmerken die mogelijk indicatief zijn voor bepaald gedrag en bepaald denken.

Om te zien of we vorderen in het zichtbaar maken van door theorieën veronderstelde tekstkenmerken, zouden we kunnen beginnen met het bouwen van *distant reading* meetinstrumenten die middels *close reading* en kwalitatieve methoden verkregen interpretaties als testmateriaal nemen. Matthew Kirschenbaum heeft voorbeeld *text mining* analyses van Shakespeares toneelstukken gemaakt die de tragedie *Othello* dichtbij Shakespeares komedies plaatsen. Zijn conclusie: *Othello* heeft meer overeenkomsten met veel van Shakespeares komedies dan met veel van Shakespeares tragedies. Onderzoekers kwamen er vervolgens achter dat dat een ook in de kwalitatieve interpretatieve traditie al vaak geopperde en onderbouwde these is (Goodwin 2001: 34). Hier versterken *distant* en *close reading* methoden elkaar dus in het ijken van onderzoeksresultaten en zo krijgen we meer houvast op wat we met *distant reading* technieken meten.

2. Tools gebaseerd op met name literatuursociologische theorieën

Het pamflet dat Moretti in september 2017 schreef om zijn werkwijze theoretisch te onderbouwen, *Patterns and Interpretation*, begint hij met een overzicht van theorieën over literaire interpretatie. Hij begint met Schleiermacher en diens *adagium*: degene die interpreteert, maakt zichtbaar waar een auteur onbewust vanuit gaat en door die interpretatie wordt ‘the social within an individual oeuvre’ zichtbaar (Moretti 2017a: 7). Dat ‘the social’ is hetgene waar Moretti zelf in negentiende-eeuwse romans naar zoekt. De patronen die met *distant reading* technieken gevonden worden (Moretti noemt die: ‘literary forms’), vergelijkt hij met Webers concept van het ‘ideal-type’: een abstract iets wat nergens als zodanig zichtbaar is of verwoord wordt. ‘This is exactly how we should think of literary form: a mental construct which we will never find as such in individual works, but which we can use to “measure” their relationships. Form will never explain a single text, and is the only thing that can explain a series of them’ (Moretti 2017a: 9). Teksten zijn door die ‘literary forms’ als het ware door onzichtbare draden met elkaar verbonden, en wie die ‘forms’ weet bloot te leggen, weet zichtbaar te maken wat de teksten als geheel aan reflecties over de werkelijkheid te bieden hebben.

Op de tegenstrijdigheden in Moretti's redenering over hoe die 'literary forms' op te sporen in teksten is al vaak gewezen, recent bijvoorbeeld door Armstrong en Montag die betogen dat Moretti met behulp van statistische, vaste elementen in een tekst in feite dynamische processen van betekenisgeving van literatuur in kaart denkt te kunnen brengen:

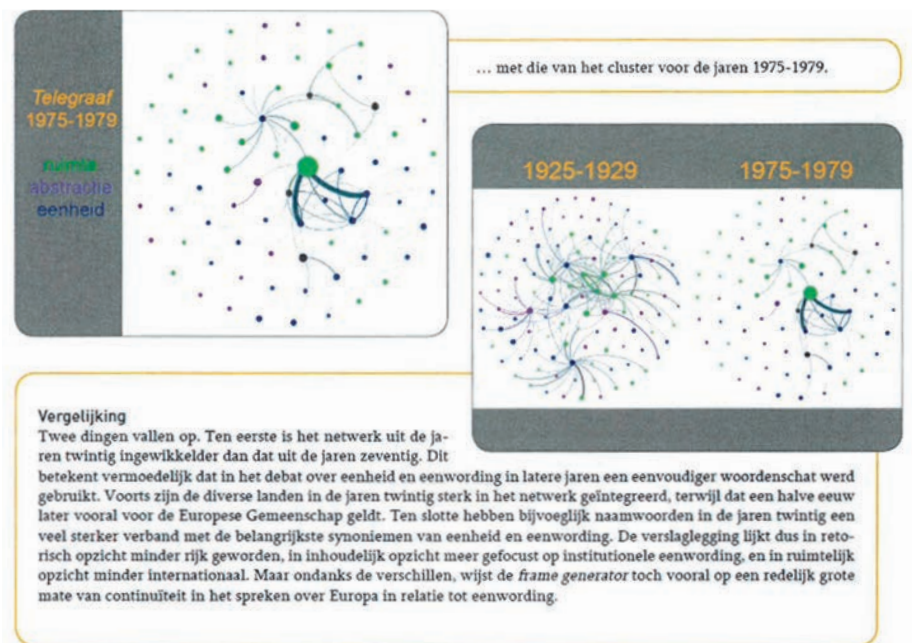
Thus, while distant reading may not depend on the close reading of singular texts, it does depend on direct textual readings to identify the smaller formal elements of the text that acquire meaning not only in response to changing socioeconomic conditions but also in relation to the larger literary network in which those elements participate. (Armstrong & Montag 2017: 618; zie voor deze kritiek bijvoorbeeld ook Bennett 2009)

Moretti's tools voldoen dus niet om het ingewikkelde mechanisme bloot te leggen dat hij veronderstelt. Met het digitaal analyseren van complexere teksteffecten zijn we minder ver dan met digitaal analyseren van (simpele) tekstkenmerken. Ook op dit punt worden wel vorderingen gemaakt, kijken we bijvoorbeeld naar het onderzoek naar *framing* in en door teksten dat Joris van Eijnatten deed met zijn *frame generator* wel een poging. Hij maakte een tweetrapsraket: eerst het *topic* van een tekst vaststellen aan de hand van distributie van woorden (welke komen vaak in elkaars nabijheid voor?) en dan de *topics* die daaruit voortkomen kruisen met een lijst van *keywords* uit dezelfde teksten. Waar dan raakpunten en overlap te zien zijn, zijn we mogelijk *framing* op het spoor. Dit is een manier om niet al van tevoren het teksteffect waarnaar je onderzoek wilt gaan doen vast te leggen door zelf te bepalen welke woorden of woordvelden je zoekt. Er zit enig rekenwerk van de computer in (welk woord komt relatief veel voor, en in combinatie met welk ander woord?) dat objectivering in de zin van kwantificering mogelijk maakt. Het soortelijk gewicht van woorden blijft evenwel buiten beschouwing: ook woorden die niet veel voorkomen kunnen erg veel betekenis met zich dragen. Om nog maar te zwijgen van het 'onzegbare' dat in een tekst wel aangeduid kan zijn maar toch door geen enkel woord of enkele woordgroep benoemd wordt. Waar schuilt precies het *framend* effect van teksten? We zullen het preciezer moeten bepalen om teksten al rekenend beter te kunnen ontleden.

In dit verband is interessant dat de literatuurwetenschapper Goldstone constateerde dat Moretti in 2000 begon met een methode waar het lezen van teksten eigenlijk geen onderdeel meer van uitmaakte. Moretti keek eerder naar literaire systemen en literaire instituties dan teksten (Goldstone 2017: 636-637), en daarmee haakte hij veel meer bij sociologische dan literatuurwetenschappelijke theorieën aan. Goldstone betreurt het dat Moretti/*distant reading* niet wat meer op dat spoor is gebleven, maar toch weer in de valkuil is gevallen van (veel) lezen en interpreteren. Als we Goldstones spoor volgen, zouden we ons ook op cognitieve theorieën kunnen richten. Benson werpt bijvoorbeeld naar aanleiding van analyses van de geografische kennis van auteurs uit Moretti's romancorpus zoals gepresenteerd in Moretti's *Reading Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for Literary History* de vraag op welke mate van accuratesse verwacht kan worden van auteurs, kijkend naar theorieën over menselijke cognitie. Cognitief onderzoek toont aan dat mensen goed hun weg in omgevingen weten te vinden zonder dat ze correcte geografische representaties van die omgeving kunnen herkennen

FIGUUR 1 Voorbeeld van analyse van verloop van debat over Europese eenwording in *De Telegraaf* uit het onderzoek van Van Eijnatten.

of geven (Goodwin 2011: xvi en 58). Het bezit van die geografische kennis laat zich dus niet altijd aan kennis van het bestaan van kaarten of van tekstuele beschrijvingen van omgevingen afmeten, en toch leest Moretti die kennis wel af aan de grafieken die hij maakt van geografische representaties zoals door de auteurs in romans gegeven. Er zijn ijkpunten nodig, afkomstig uit theorieën uit de cognitieve wetenschappen, betoogt Benson, om de waarde van literaire representaties beter in te schatten. Dan kunnen we de vraag beantwoorden: hoe verhouden zich de representaties van kennis die de auteur geeft, tot wat mensen in werkelijkheid cognitief kunnen?

Dat is een ingewikkelde en interdisciplinaire route, die ons mogelijk wel meer zicht gaat bieden op wat literaire interpretatie inhoudt. Als literaire interpretatie gaat over het verkrijgen en begrijpen van abstracte kennis over de werkelijkheid (zoals Schleiermacher en Weber zeggen), kunnen we dan zien hoe cognitieve processen bij het lezen van literaire teksten verschillen van, of samenhangen met cognitieve processen die lezers buiten het boek doormaken?

Samenwerking tussen letterkundigen, literatuurwetenschappers, cultuurhistorici, informatici en wiskundigen is nodig om deze stappen vooruit te gaan maken. En daar zit misschien wel de grootste uitdaging: denken in taal en denken in getallen moeten samenkomen. Nu dat dat steeds vaker gebeurt, zien we ook de eerste resultaten van die samenwerking al overtuigen.

Bibliografie

- Al-Mosaiwi & Johnstone 2018 – M. Al-Mosaiwi & T. Johnstone, 'In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation'. In: *Clinical Psychological Science* 6 (2018), p. 529-542.
- Armstrong & Montag 2017 – N. Armstrong & W. Montag, 'The Figure in the Carpet'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 613-619.
- Ascari 2014 – M. Ascari, 'The Dangers of Distant Reading: Reassessing Moretti's Approach to Literary Genres'. In: *Genre* 47 (2014), p. 1-19.
- Bennett 2009 – T. Bennett, 'Counting and Seeing the Social Action of the Literary Form. Franco Moretti and the Sociology of Literature'. In: *Cultural Sociology* 3 (2009), p. 277-297.
- Booth 2017 – A. Booth, 'Mid-Range Reading: Not a Manifesto'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 620-627.
- Culler 2010 – J. Culler, 'The Closeness of Close Reading'. In: *ADE Bulletin* 49 (2010), p. 20-25.
- Dham, Sharma & Dhall 2017 – S. Dham, A. Sharma, A. Dhall, 'Depression Scale Recognition from Audio, Visual and Text Analysis'; zie: <https://arxiv.org/abs/1709.05865>.
- Drucker 2017 – J. Drucker, 'Why Distant Reading Isn't'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 628-635.
- Van Eijnatten 2017 – J. van Eijnatten, *Mijnbouw op terra incognita. Populaire voorstellingen van Europa in twintigste-eeuwse Nederlandse kranten*. kb fellowship lezing, Den Haag: Koninklijke Bibliotheek, 2017; zie: https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/kb-fellowlezing_mijnbouw_op_terra_incognita.pdf.
- Fleming 2017 – P. Fleming, 'Tragedy, for Example: Distant and Exemplary Reading (Moretti)'. In: *New Literary History: A Journal of Theory and Interpretation* 48 (2017), p. 437-455.
- Freedman 2015 – J. Freedman, 'After Close Reading'. In: *The New Rambler*, 2015; <http://newramblerreview.com/book-reviews/literary-studies/after-close-reading>.
- Goldstone 2017 – A. Goldstone, 'The Doxa of Reading'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 636-642.
- Goodwin e.a. 2011 – J. Goodwin e.a. (eds.), *Reading Graphs, Maps, Trees Responses to Franco Moretti*. Anderson: Parlor Press, 2011.
- Griffin & Hayler 2016 – G. Griffin & M. Hayler (eds.), *Research Methods for reading Digital Data in the Digital Humanities*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2016.
- Ham e.a. 2018 – L. Ham, L. Lentz, H. Pander Maat & F. Stolk, 'Zijn romans en kranten sinds 1950 eenvoudiger geworden?'. In: *TNTL* 134 (2018), p. 300-323.
- Hayles 2013 – K. Hayles, 'Combining Close and Distant Reading: Jonathan Safran Foer's Tree of Codes and the Aesthetic of Bookishness'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 128 (2013), p. 226-231.
- Khadem 2012 – A. Khadem, 'Annexing the Unread: a Close Reading of "Distant Reading"'. In: *Nebelicon* 39 (2012), p. 409-421.
- Koolen 2018 – C.W. Koolen, *Reading beyond the female: The relationship between perception of author gender and literary quality*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2018; <https://pure.uva.nl/ws/files/23823454/Thesis.pdf>.
- Moretti 2000 – F. Moretti, 'Conjectures on World Literature'. In: *New Left Review* 1 (2000), p. 54-66.
- Moretti 2013a – F. Moretti, *Distant Reading*. London: Verso, 2013.
- Moretti 2013b – F. Moretti, *Literary Lab Pamphlet #6: Operationalization, or, the Function of Measurement in Modern Literary Theory*. Stanford Literary Lab; <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet6.pdf>.
- Moretti 2017a – F. Moretti, *Literary Lab Pamphlet #15: Patterns and Interpretation*. Stanford Literary Lab; <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet15.pdf>.
- Moretti 2017b – F. Moretti, 'Franco Moretti: A Response'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 696-689.
- So 2017 – R.J. So, 'All Models Are Wrong'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 668-673.
- Tally 2007 – R. Tally, 'Review of *Reading Graphs, Maps, Trees Responses to Franco Moretti*'. In: *MLQ* (2007), p. 132-135.
- Wickman 2017 – M. Wickman, 'Theology Still?'. In: *Publications of the Modern Language Association of America* 132 (2017), p. 674-680.

Adres van de auteur

Universiteit Utrecht
Trans 10
3512 JK Utrecht
e.stronks@uu.nl.

Computationele toepassingen lijken nog maar moeilijk weg te slaan uit de neerlandistiek. De afgelopen jaren heeft het digitale medium gestaag zijn reeds indrukwekkende opmars in de taal- en letterkunde voortgezet. Waar het inzetten van digitale methodes eertijds veelal beperkt bleef tot specifieke deelgebieden, als de computertaalkunde of stilistiek, vinden deze hulpmiddelen tegenwoordig een steeds breder toepassingsgebied. Eén heilig huisje wordt tot op heden echter nog vaak uit de weg gegaan in de neerlandistiek: de theorie.

Uitgeverij Verloren
Hilversum

